

Mandiner blog

2010. augusztus 19. írta: [aristo](#)

A nagy generáció – I. rész: A Nyugat

„Tilos tiltani!” (Falfirka a Sorbonne falán, 1968-ban)

1969. február 10-én Párizsban egy feltűnően csúnya, vastag szemüveges öregember mászott fel szuszogva a szószékre, hogy beszédet mondjon a forradalmi ifjúságnak. Legnagyobb döbbenetére egy cédulát nyomtak az orra alá a következő szöveggel: *„Sartre, legyen világos, legyen rövid. Sok rendszabályt kell még megvitatnunk, elfogadnunk.”*

Az ünnepezt filozófus-író, a nagy tekintélyű professzor megdöbbenve forgatta a kezében, nem volt hozzászokva, hogy megmondják neki, mit kell tennie. Évtizedek óta mondta, tette, írta azt, amit jónak tartott, az elnyomó imperialista társadalom, melyet oly sokszor ostromozott, nem merte a *„cher Maitre”*-nek (kedves mesternek) – ahogyan de Gaulle szólította – előírni, hogy mit tehet és mit nem.

A *„forradalomban”* kiteljesedett szabadság viszont egy percig sem tétovázott. Persze, mint mindennek, ennek is nagyon hosszú története van. Nézzük, miből is nőtt fel a nagy generáció!

A francia forradalom undorító hánykolódásaiban és mézárásaiban testet öltő humanista tradíció a szabadságot tette mag az Isten halála utáni ember céljának és mértékének. A felvilágosodás álláspontja szerint az Ész és a Szabadság kéz a kézben járnak, kölcsönösen feltételezik és meghatározzák egymást. Az észhasználat feltétele a szabadság és a szabadság feltétele az észhasználat. A frissen felfedezett történelem télosza is a szabadság, ugyanakkor „*Minden ami van, ésszerű*” (Hegel). A fejlődés mértéke a szabadság fokozatos kiteljesedése. Ebben egyetértett Hegel és Auguste Comte, a pozitivizmus atyja és Hegel nagy kritikusa.

A romantika, mely sok mindenben szakított a felvilágosodás ész-kultuszával, nem szakított a szabadságra vonatkozó hittételekkel. A szabadság az ateista vallás dogmája, a tizenkilencedik és huszadik század talán leggyakrabban használt szava lett. Mindeközben, valahogyan elmaradt a szabadság fogalmának közelebbi meghatározása. A filozófiai elmékedések elsősorban a szabadság általános aspektusát boncolgatták, ijedten kerülve a tartalmi meghatározást. Egy Heller Ágnessel folytatott beszélgetésben Ági néni a posztmodernre a „mindent szabad” definícióját találta adni, mire a jelen lévő **Eörsi** pikírtén megkérdezte „*Ágika akkor nekem most mit szabad?*” A „*mit szabad itt és most?*” kérdésének megválaszolatlansága nagyon gyorsan kiprovokálta a szabadság abszurd értelmezését, a bűn dicsőítését (lásd de Sade márkitól Stirneren, Lautréamonton keresztül Nietzscheig), némiképpen aláásva a szabadság és az ész összefüggésébe vetett hitet.

Forradalom az előadóterekben

A szabadság kétféle megközelítése terjedt el. Egyik oldalról a Hegelre visszamenő, a társadalomban, annak viszonyaiban és intézményeiben elérhető *ésszerű* szabadság gondolata – Hegel szerint aminek nincs megvalósulási lehetősége, de vágyunk rá, az nem szabadságvágy, hanem illúzió. Másfelől az egzisztencializmusban kiteljesedő

egyént és annak immanens szándékait a középpontba állító nézet, Kirkegaard, Heidegger, Jaspers nevével fémjelezhető irányzat nyert teret, ebbe még nagyjából a romantika zsenikultusza is belefért. Mindkettőre jellemző azonban a kritikai irányultság. A fennállóknak – a szabadság szemszögéből nézve, bármi legyen is az – határozottan a korlátozó, elnyomó, represszív jellegét hangsúlyozzák.

A *kritikai* szociológia megszületésével minden, ami *társadalom*, összeesküvés a szabadság ellen.

Miután a hagyományos, tizenkilencedik századi demokrácia-felfogás alapján szervezett társadalmak két elképzelhetetlenül véres és értelmetlen háborúba sodorták a világot, Európa elveszítette elsőbbségét. Minden tekintet Amerikára irányult, a háborúk vitathatatlan győztesére, arra az országra, amely többé-kevésbé büntelennek tűnt, alkalmasnak az új eszmék kihordására.

Mint a világ vezető nyugati hatalma, Amerika több új kihívással nézett szembe a háború után, ugyanakkor magában az USA-ban is radikális változások kezdődtek. Az USA kulturális és tudományos életét, az egyetemeket eluralta az Európából bevándorló (többnyire zsidó) értelmiség. Úgy alakult, hogy a filozófiai és szociológiai tanszékek vezetői nagyrészt a frankfurti iskola tagjaiból verbuválódtak, ebből a nagyon heterogén, de marxi gyökereiben egynemű társaságból. Az előadótermek hamarosan visszhangozni kezdtek a szabadságról tartott nagyívű előadásoktól, melyekben ostromozták a társadalmi repressziót, az elnyomást és a kizsákmányolást. Az amerikaiak számára a szabadság egyébként is hívószó. Persze egyáltalán nem úgy értették, mint a gondolat derék matadorai.

Az amerikai szabadságfogalom kezdetben messzemenően közösségi volt, az egyéni szabadságot a közjó fogalma felől értelmezték: ésszerű szabadság volt ez, annak klasszikus felfogásában. Az ország mélyen vallásos volt a szó rigorózus kálvini értelmében, és még csak csírájukban léteztek a keleti és nyugati part kozmopolita metropolisai. Tulajdonképpen mindenki vidéken élt, az államforma a rendkívül hatékony oligarchikus köztársaság volt, ahol a politikai hatalmat néhány száz gazdag klán tartja a kezében. Hol voltak még a Kennedy-korszak tojásfejű liberálisai!

Amerikai álom anno

A szofizmus évezredek tradíciói ellen nagyrészt immunis Európával szemben, az amerikai diákok oda voltak ezekért az új fogalmakért, és lenyűgözték őket ezek a rendkívüli műveltséggel, írás- és beszédképességgel megáldott emberek, akik messze kiemelkedtek a meglehetősen felkészületlen átlag-amerikai közegből. Volt azonban egy bökkenő. Az amerikai társadalom hihetetlenül gyors gazdasági fejlődésen esett át ezekben az időkben, kivéve a részét a világ újjáépítéséből. Nem túl alkalmas időpont ez az elégedetlenség szítására, amikor az autók és hűtőszekrények vásárlásának mámorja uralja a hétköznapokat. Így mindez a felvilágosító munka kevésbé jutott át az egyetemek kerítésén, az amerikaiakat nem nagyon érdekelte.

A késő ötvenes, korai hatvanas években azonban hirtelen sok minden történik, szinte egyszerre. Kennedy elnökké választásával szélesre tárul a kapu az egyetemek és a legfelsőbb állami vezetés között, egyetemi előadók miniszterek és miniszterekből egyetemi előadók lesznek – a szellem kiszökik a palackból. A baby boom generációja beér, a társadalomban nagyon nagy számban jelennek meg a tizen- és huszonévesek. Kitör, és nemsokára – részben a pacifista eszmék hatására – rendkívül népszerűtlen lesz a vietnami háború. A fogyasztás nagyon gyors növekedése révén az addig elképzelhetetlen jólétben és kényelemben élő fiataloknak nem fűlik a foguk a véres vietnami mocsarakhoz és őserdőkhöz.

A média uralma minden addiginál jobban kiteljesedik, ezzel szoros összefüggésben a részben Európából importált új zenei irányzatok addig soha nem látott népszerűsége tesznek szert. Mindezek hatására elmélyülő szakadék támad a generációk között. A nagy generáció porondra lép és az újszerűen felfogott szabadság nevében helyet követel magának a nap alatt.

*

A nagy generációról szóló írásomat három részben írom meg. Folyt. köv.